

2021

TÜRK DİLİ I

4. HAFTA

TÜRKÇENİN GELİŞMESİ VE TARİHÎ DÖNEMLERİ

- 1) Altay Dil Birliği Dönemi
- 2) En Eski Türkçe Dönemi
- 3) İlk Türkçe Dönemi
- 4) Eski Türkçe Dönemi
- 5) Orta Türkçe Dönemi
- 6) Yeni Türkçe Dönemi

I-TÜRKÇENİN TARİHÎ DÖNEMLERİ

- **1. Altay Dil Birliği Dönemi**
- Türkçenin Altay dillerinden (Moğolca, Mançuca, Tunguzca, Korece, Japonca) henüz ayrılmadığı karanlık bir dönem olarak değerlendirilir.
- **2. En Eski Türkçe Dönemi**
- Türkçenin bağımsız bir dil olarak Ana Altaycadan ayrıldığı dönem olarak kabul edilmektedir.

3. İlk Türkçe Dönemi

- Hun, Avar, Hazar, Bulgar dillerinin Türkçeden henüz ayrılmadığı dönem olarak gösterilir.
- Bu üç dönem farazidir.
- Bu dönemlere ait yazılı bir belge yoktur.
- Türkçenin metinlerle takip edilebilen dönemi, Eski Türkçe Dönemi ile başlar.

● 4.Eski Türkçe Dönemi

- Göktürk Dönemi'nden itibaren yazılı metinlerle takip edilen ve gelişmesini 13. yüzyıla kadar tek yazı dili hâlinde sürdüren Türkçedir.
- Bu dönemde Türkçenin yayılma alanı, ana hatlarıyla kuzeyde Yenisey Irmağı çevresinden ve Moğolistan'dan Doğu Türkistan'ın güney sınırına, doğuda Mançurya'dan batıda Aral Gölü ve Hazar Denizi'ne uzanan Orta Asya'dır.

- Eski Türkçe Göktürk, Uygur ve Karahanlı Dönemlerini içine alır.
- Birbirinden ayrı bölgelerde yeni kültür merkezleri kuran bütün Türkler, hangi boydan olursa olsun hep bu yazı dilini kullanmışlardır.
- Bu dönem, Türkçenin bütün dönemleri hesaba katıldığında hem ses ve biçim bilgisi hem de söz varlığı bakımından en saf ve duru dönemidir.

● a) Göktürk (Köktürk) Dönemi

- Bengü taşların en meşhurları Kül Tigin, Bilge Kağan, Tonyukuk adına diktirilen ve Göktürk Yazıtları (Orhun Abideleri) adıyla bilinenlerdir.
- Göktürklerin icadı olan Köktürk alfabesiyle taşlar (bengü taşlar) üzerine yazılar yazılmıştır.
- Orhun Abideleri, Türkçenin ilk yazılı belgeleri sayılmaktadır.

- Çoyrın Bengü Taşı'nın 687-692 yıllarında dikildiği tahmin edilmektedir. Eğer bu tahmin doğruysa altı satırlık bu taş, Türkçe yazılmış olan ve Göktürk harflerinin kullanılmış bulunduğu ilk metin olmaktadır.
- Kazakistan'da *Esik* Kurganı'ndan (Altın Elbiseli Adam) çıkan bakır tas üzerindeki Köktürk işaretli kısa yazının okunuşu doğrulanırsa Türk yazı dilinin belgeleri Çoyrın (Çoyr) Bengü Taşı'ndan 1200 yıl kadar daha eskiye gidecek, demektir.

●b) Uygur Dönemi

- Köktürk Devleti yıkıldıktan sonra tarih sahnesinde Uygurlar görülür.
- Yeni bir din arayışıyla Budizm'i benimseyen Uygurlar; Uygur yazısı ve **Mani-Brahmi** yazılarıyla taş, kâğıt ve kütük üzerine yazılmış çeşitli eserler bırakmışlardır.

- Doğu Türkistan'daki kazılarda ortaya çıkarılan yüzlerce sandık eserin çoğu, dinî nitelikli olmakla beraber aralarında tıp, falcılık, astronomi ve şiirle ilgili olanlar da vardır. Bunların en önemlileri şunlardır:
- **Sekiz Yükmek** (Sekiz Yığın): Çinceden çevrilen Sekiz Yükmek'te Burkancılığa ait dinî-ahlaki inanışlar ve bazı pratik bilgiler vardır.
- Uygurlar arasında çok yayılan bu eser, kısa cümleleriyle içten anlatımı ve zengin söz varlığıyla dikkat çeker.

- **Altun Yaruk** (Altın Işık): Sıngku Seli Tutung tarafından Çinceden Uygurcaya çevrilen en hacimli olan eser, Burkancılığın temellerini, felsefesini ve Buda'nın menkıbelerini içerir.
- Bunlardan en meşhurları *Şehzade ile Aç Pars Hikâyesi*, *Dantipali Beğ Hikâyesi* ve *Çaştani Beğ Hikâyesi*'dir.
- **İrk Bitig** (Fal Kitabı): **Göktürk yazısıyla** yazılmış fal kitabıdır.
- Çeşitli inanışlar ve masal unsurlarının bulunduğu kitapta günlük dile ait pek çok kelime de vardır.

- **Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi:** Burkancılığa ait bir menkıbenin hikâyesidir.
- İyi düşünceli şehzadenin bütün canlılara yardım etmek ve canlıların birbirlerini öldürmelerini engellemek için bir mücevheri elde etmek üzere yaptığı maceralı yolculuğu anlatılır.

● c) Karahanlı Dönemi

- Eski Türkçenin Karahanlı Dönemi'ne ait başlıca eserleri şunlardır:
- **Kutadgu Bilig** (Mutluluk Bilgisi): **Yusuf Has Hâcib** 1069-1070 yılında *devlet, adalet, akıl ve kanaat*'i temsil eden dört sembolik kişiyi birbirleriyle konuşturarak insanlara iki cihanda mesut olmanın yolunu göstermiştir. Siyasetname niteliğindeki bu eserde, ideal bireylerden oluşan bir toplum ve devlet göz önünde canlandırılmıştır.
- İslamlığın etkisindeki Türk edebiyatının ilk ürünüdür.

- **Dîvânu Lugâti't-Türk** (Türk Dillerinin Divanı): Araplara Türkçeyi öğretmek ve Türk dilinin üstünlüğünü göstermek amacıyla **Kaşgarlı Mahmut** tarafından 1077'de yazılmıştır.
- Aynı zamanda Türkçeyle Arapçayı karşılaştıran bir eserdir.
- Dîvânu Lugâti't-Türk, 11. yüzyıl Orta Asya Türk dünyasının en sağlam dil mirası olmasının yanında Türk kültürü ve medeniyetinin eşsiz kaynaklarından biridir.
- Türkçenin **ilk sözlüğü ve ilk dil bilgisi** kitabıdır.

- **Atabetü'l-Hakâyık** (Gerçeklerin Eşiği): Dinî ve tasavvufî konuların anlatıldığı bu eserin **Edip Ahmet Yüknekî** tarafından 12. yüzyılın başlarında yazıldığı tahmin edilmektedir.
- Kitapta; bilginin yararı, cahilliğin zararı, dili tutmanın önemi, cimriliğin kötülüğü, cömertliğin iyiliği, alçak gönüllüğünün güzelliği, kibrin kötülüğü gibi konular işlenmiştir.
- Eser, bu bakımdan **öğretici (didaktik)** bir özelliğe sahiptir.

- **Dîvân-ı Hikmet:** Hoca Ahmet Yesevî'nin şiirlerine hikmet, bu şiirlerin toplandığı defterlere Dîvân-ı Hikmet denmektedir. Bu eserdeki şiirlerin hepsi, Hoca Ahmet Yesevî'ye ait değildir.
- Kitapta, öğretici yönü ağır basan manzumeler vardır.
- Hoca Ahmet Yesevî, Türklerin İslam'ı daha iyi tanımlarına hizmet etmiş, yaşadığı dönemde birleştirici bir rol üstlenmiş; Hacı Bektaş-ı Velî, Yunus Emre ve Mahdum Kulu gibi kişilerin yetişmesine vesile olmuştur.

- Eski Türkçe Dönemi'ne ait yukarıdaki metinlerin ortak özelliği, hepsinin **öğretici nitelikte** olmasıdır.
- Göktürk metinleri henüz yerleşik olmayan kültüre ait olup Göktürk yazısıyla taşlar üzerine yazılmış, hitabet türünün ilk ve mükemmel örneklerindendir.
- Uygur metinlerinin çoğu; Maniheizm ve Budizm'in öğretilerini hikâye üslubuyla anlatır.
- Bunlar, Uygur alfabesiyle (deri, ağaç kabukları, kâğıt vb.) farklı malzemeler üzerine yazılmıştır.

- Bunların çoğu henüz yayımlanmamıştır.
- Karahanlı metinleri ise şehir kültürüne ait ilk İslami eserlerden olup Arap temelli alfabeyle kitap biçiminde yazılmıştır.
- Bunlar dil ve kültür tarihi açısından son derece kıymetli eserlerdir.

● 5) Orta Türkçe Dönemi

- 13 ve 14. yüzyıllarda Batı Türkistan'da kullanılan Ortak Türkçeye; Müşterek Orta Asya Türkçesi veya Harezmi Türkçesi de denir.
- Bu dönem, Eski Türkçeyle yeni Türkçeyi birbirine bağlayan geçiş dönemidir.
- Türk dili ve kültüründe önemli değişmelerin olduğu bu dönem, Harezmi Türkçesi ile temsil edilir.

- Edebî gelenekler bakımından Karahanlı Türkçesine dayanan bu yazı dili; Oğuz ve Kıpçak lehçelerinden de etkilenmiştir.
- Bu dönemin dili, karma imlâlı bir özellik taşır. Bunun sebebi ise Türkler Orta Asya'dan kuzeydoğuya ve güneybatıya göç ederken Harezm Bölgesi'ni adeta bir kapı yani bir eşik gibi kullanmışlardır.
- Bu devreyi en iyi temsil eden eser, 1358'de Kerderli Mahmut tarafından yazılan Nehcü'l-Ferâdis'tir (Cennetlerin Açık Yolu).

● 6) Yeni Türkçe Dönemi (15 - 20. yy.)

- Bu dönem; Orta Türkçe Dönemi'ndeki Türk lehçelerinin, edebiyatlarının gelişerek devam ettiği dönemdir.
- Bu dönemi, dil bilgisi bakımından belli farklılıklar olmakla birlikte, Orta Türkçe Dönemi'nden kesin çizgilerle ayırmak pek mümkün değildir.
- Ancak Türkçenin dış etkiler sebebiyle bazı değişikliklere uğradığı zamanlar, bu dönem içinde değerlendirilebilir.

- Bu dönemde bir tarafta Orhun, Uygur, Karahanlı, Harezmi Türkçeleri ve onun devamı niteliğinde olan ve geçmişteki ses ve yapı bilgisi özelliklerini koruyan Çağatay Türkçesi gelişmesini sürdürürken diğer tarafta Anadolu Selçuklularıyla birlikte Oğuz Ağzı (Batı Türkçesi), yazı dili olmaya başlamıştır.
- Batı Türkçesi; Kuzey-Doğu Türkçesi dışında -kısa sürede- büyük gelişmeler göstererek Türkçenin ikinci büyük edebî yazı dili olmuştur.

A) TÜRK YAZI DİLİNİN TARİHÎ GELİŞİMİ

Türkler 6. yüzyıldan itibaren değişik bölgelerde, farklı alfabelerle yazılmış dil yadigârları bırakmışlardır.

- Bu eserlerde din, alfabe, konu gibi farklılıkların yanında, kullanılan malzemedede çeşitlilik vardır.
- Bunların bazıları taşlar üzerine, bazıları ağaç kütüklerine, bazıları derilere, kâğıtlara yazılmıştır.
- Türk yazı dilinin tarihî gelişimi şu şekilde özetleyebiliriz:

- 11. yüzyıla kadar Altaylardan Hazar ve Karadeniz'in kuzeyine, hatta Orta Avrupa ve Balkanlara doğru giden Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra ve İran Devletlerinin de ortadan kalkmasıyla 11. yüzyılın ilk yıllarından başlayarak bugünkü Azerbaycan, İran üzerinden Anadolu'ya doğru yönelmeye başlamışlardır.
- Sonunda, 13. yüzyılda Azerbaycan ve Anadolu yeni bir Türk yurdu hâline gelmiştir.

- Türklerin batıda Anadolu'ya, kuzeyde Karadeniz'in kuzeyi ve batısına kadar yayılmaları, buralarda yeni kültür merkezleri oluşturmaları, o bölge halkının ağzı ile eserler yazmaları sonucunda Türk yazı dili çeşitlenerek yayıldığı bölgelere göre biri Kuzey-Doğu Türkçesi, diğeri Batı Türkçesi olmak üzere iki kola ayrılmıştır.
- 13. yüzyılda Türkçenin ikinci bir yazı dili ortaya çıktığı için bu yüzyıl, Türkçenin bir dönüm noktası olarak da değerlendirilir.

● 1) Kuzey-Doğu Türkçesi

- Orta Türkçe Dönemi'nde Eski Türkçenin bir devamı olarak 13 ve 14. yüzyıllarda Orta Asya ile Hazar Denizi'nin kuzeyindeki Türkler arasında kullanılan yazı dilidir.
- Eski Türkçenin birçok izlerini taşımakla birlikte yeni Türkçenin özellikleri de yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştır.
- Kuzey ve Doğu Türkçesi arasındaki farkların giderek artmasıyla bu yazı dili (Kuzey-Doğu Türkçesi), 15. yüzyılda Kuzey Türkçesi ve Doğu Türkçesi olarak iki kolda gelişmesini sürdürmüştür.

○ a) Kuzey Türkçesi

- Kıpçak Türkçesi ve Tatar Türkçesi olarak da adlandırılan Kuzey Türkçesi, Hazar Denizi'nin kuzeyinden batıya doğru yayılan Türklerin kullandıkları yazı dilidir.
- Bugünkü **Kazan Tatarlarının, Kırgızların ve Kazakların** dilleri Kuzey Türkçesinin önde gelen kollarındandır.
- Kuzey Türkçesini temsil eden en önemli eser, 1303'te Alman ve İtalyan misyoner rahipler tarafından hazırlanmış **Kodeks Kumanikus** isimli eserdir.
- Ayrıca Mısır'a giden Kıpçak Türkleri, burada da Kuzey Türkçesiyle çok önemli eserler yazmışlardır.

○b) Doğu Türkçesi

- Harezmi-Kıpçak Türkçesinin bir devamı olarak 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar gelişmesini sürdüren Orta Asya (Doğu) Türklüğünün yazı dilidir.
- Çağatayca olarak da adlandırılan bu yazı dili; Sekkakî, Lutfî, Gedâî, Ali Şir Nevâyî, Hüseyin Baykara, Şiban Han, Muhammed Salih, Babür Han, Ebu'l-Gazi Bahadır Han gibi şair ve yazarlar tarafından temsil edilir.
- Doğu Türkçesi bugün, Batı Türkistan'daki Modern Özbek Türkçesi ve Doğu Türkistan'daki Yeni Uygur Türkçesiyle temsil edilmektedir.

- Bu dönemin önemli kişileri ve eserleri şunlardır:
- **Ali Şir Nevâyî, Muhâkemetü'l-Lugâteyn (İki Dilin Karşılaştırması)** isimli eseriyle Türkçeyle Farsçayı karşılaştırıp Türkçenin Farsçadan üstünlüğünü savunmuştur. Mecâlisü'n-Nefâis Ali Şîr Nevaî'nin başka bir eseridir.
- **Babür Şah, Vekayi (Babürname)** isimli eseriyle dünya edebiyatında anı (hatırat) türünün ilk örneklerinden birini yazmıştır.
- **Ebu'l-Gazi Bahadır Han, Şecere-i Türkî ve Şecere-i Terâkime** isimli tarih kitaplarını yazmıştır.

○2) Batı Türkçesi

- Hazar'ın güneyinden batıya uzanan ve Azerbaycan (Kuzey Azerbaycan ve Güney Azerbaycan), Anadolu, Adalar, Rumeli, Irak ve Suriye'de konuşulan Türkçeye Batı Türkçesi denmektedir.
- Bugünkü yazı dillerinin sınıflandırılmasında Türkiye Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkmen Türkçesi Batı Türkçesi Lehçe Grubu'nda yer almaktadır.
- Türk yazı dilinin bu kolu, Oğuz Lehçesi'ne dayandığı için Oğuz Grubu olarak da adlandırılır.

12.yüzyılın sonlarıyla 13. yüzyılın başlarından günümüze kadar kesintisiz olarak devam eden ve Eski Türkçeden sonra oluşan Türkçenin iki büyük kolundan biri olan bu yazı dili, Türklüğün en büyük ve en verimli yazı dilidir.

Türkçenin diğer yazı dillerine göre en çok gelişme gösteren koludur.

Şimdi Batı Türkçesi Lehçe Grubu'ndan Türkiye Türkçesine geçelim.

B) TÜRKİYE TÜRKÇESİ

- Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve özellikle Balkan Devletleri ile Avrupa'daki Türk nüfus tarafından konuşulan Türkçedir.
- Bu Türkçe, Anadolu'da XIII. yüzyılda yazılı ürünlerini vermeye başlamıştır.
- Türkiye Türkçesi, 1928'deki Harf Devrimi'ne kadar Arap harfleriyle yazılmıştır.
- Türkiye Türkçesi, Batı Türkçesinin ana kolunu oluşturur ve tarihî süreçte **kendi içinde üç döneme** ayrılır:

1) Eski Anadolu Türkçesi

- 13. yüzyıldan 15. yüzyılın sonlarına kadar Anadolu ve Rumeli'de kullanılan Oğuz temelindeki Türkçe olup Türkiye Türkçesinin ilk dönemini oluşturur.
- Eski Anadolu Türkçesi, dil bilgisi bakımından kısmen Eski Türkçeye bağlı olmakla birlikte Kuzey ve Doğu Türkçelerine göre hızlı bir gelişme gösterdiği için bu dönemde yeni dil bilgisi şekilleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde Eski Türkçeye göre ses ve şekil bilgisi açısından çok fazla değişim yaşanmıştır.
- Ayrıca bu dönemde Günümüz Türkiye Türkçesi yazım özelliklerinin temelleri atılmıştır.

- Türklerin Malazgirt Savaşı öncesi ve sonrasında Anadolu'ya geçerek Anadolu Beyliklerini ve Osmanlı Devleti'ni kurmalarıyla XIII. yüzyıldan başlayarak oluşan yeni yazı diline Eski Anadolu Türkçesi adı verilir.
- XV. yy. sonlarına kadar süren bu dönemde önemli sanat ürünleri ve çeviriler ortaya konmuştur.
- Bu dönemin önemli eserleri ve şahsiyetleri olarak Âşık Paşa'nın Garipname, Şeyyad Hamza'nın Destan-ı Yusuf, İskendername, Işıksname gibi eserleriyle Süleyman Çelebi'nin günümüzde de okunan Mevlid'ini, yine ilk kez bu dönemde yazıya geçirildiği düşünülen Dede Korkut Kitabı'nı sayabiliriz.

- Bu dönemde Anadolu ağızlarında pek çok sözcük ve tamlama üretilmiştir.
- Yunus Emre, Köroğlu, Karacaoğlu, Âşık Ömer, Pir Sultan Abdal gibi pek çok ozan, halk dilinin bütün olanaklarından yararlandıkları gibi kendilerine özgü ögeler de kullanmışlardır.
- Eski Anadolu Türkçesini, Anadolu'daki siyasi ve sosyal gelişmelere bağlı olarak kendi içinde Selçuklu Dönemi Türkçesi, Beylikler Dönemi Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine Geçiş Dönemi Türkçesi olmak üzere üç döneme ayırmak mümkündür.

- Anadolu Selçukluları Dönemi'nde bilim dili Arapça, resmî dil Farsça olduğu için Türkçeyle dinî, ahlaki özellikler taşıyan ve daha çok halka seslenen eserler yazılmıştır.
- Selçuklu Devleti'nin parçalanmasından sonra ortaya çıkan Anadolu Beyliklerinde ise beylerin de millî geleneklere ve Türkçeye önem vermeleri sonucunda dil ve edebiyat açısından verimli bir dönem başlamıştır (Karamanoğlu Mehmet Bey'in fermanı gibi).

2) Osmanlı Türkçesi

- Pratikte kısaca *Osmanlıca* diye de adlandırılan Osmanlı Türkçesi, 15. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde kullanılan yazı dilidir.
- Osmanlıca, 1911'deki Yeni Lisan Hareketi'yle yerini Günümüz Türkiye Türkçesine bırakmıştır.
- Türkçenin bu devresi yaklaşık altı asır sürmüştür. Türkçenin bu devirlerini bıçakla keser gibi kesin olarak şu tarihte başlayıp şu tarihte bitmiştir diye birbirinden ayıramayız. Dolayısıyla devirlerin birbiriyle içe geçtiği görülmektedir.

- Osmanlıca Dönemi'nde:
- Klasik bir edebiyat oluşturma ve sanat yapma anlayışıyla Türk yazı dili âdeta Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerden oluşan karma bir dil hâline getirilmiştir.
- Konuşma diliyle yazı dili arasındaki fark; her geçen gün artarken bir tarafta konuşulan fakat yazılmayan bir dil, diğer tarafta yazılan fakat konuşulmayan bir dil ortaya çıkmıştır.
- Bu dönemin en belirgin özelliği Arapça, Farsça gibi yabancı dillerden oldukça fazla kelime ve dil bilgisi şeklinin Türkçeye girmiş olmasıdır.

- Osmanlı Türkçesini kültür, sanat ve edebiyat dili hâline getiren altı büyük şair şunlardır: Fuzuli, Baki, Nef'i, Nabi, Nedim ve Şeyh Galip'tir.
- Türkçenin yaşadığı tüm coğrafya göz önüne alındığında sanat kalitesi yüksek ve sayı bakımından en fazla eser, bu dönemde verilmiştir.
- Hatta Cumhuriyet Dönemi'ndeki bazı edebiyatçılara göre Türkçe, hiçbir dönemde Osmanlıcanın sanatsal söyleyiş seviyesini yakalayamamıştır (Kemal Tahir, Attila İlhan, Hilmi Yavuz, İskender Pala gibi edebiyatçılara göre).

- Osmanlıcayla ilgili en büyük sıkıntı, hiçbir ihtiyaç yokken Arapça ve Farsçadan sözcük ve tamlama şekillerinin Türkçeye alınmasıdır.
- Türkçede ay, güneş gibi kelimeler varken bunların yerine kamer, şems; mah, mihr gibi kelimeler özentile Türkçeye girmiştir.
- Yine de tarihte yaşanan her olayı, döneminin şartları içinde değerlendirmek gerekir.

○3) Günümüz Türkiye Türkçesi

- Türkiye Türkçesinin bugün, içinde bulunduğumuz üçüncü dönemidir.
- Türkiye Türkçesi ifadesinden, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî dili olan ve bugün çok geniş bir alanda kullanılan Türk yazı dili anlaşılır.
- “Yeni Lisan Hareketi” bu dönemin başlangıcı olarak kabul edilir.
- 1911 yılından bu yana yüz yıldan fazla zamanı içine alan bu devrede Türkçe, yabancı dil bilgisi şekillerini bırakmış ve kendi yatağında akmaya başlamıştır.

Bu devrin temelinde, İstanbul ağzının esas alındığı bir yazı dili vardır.

Yine 1908 yılında bütün Türk dünyasını içine alacak şekilde İstanbul Türkçesi Kırım'da da yazı dili olarak kullanılmıştır.

Gaspıralı İsmail'in başlattığı hareket, tek bir yazı dilinin Türk milletini nasıl birlik ve bütünlük içinde tutabileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

Türkiye Türkçesinin gelişmesi içinde Yeni Lisan Hareketi'nden sonra en geniş çalışma Dil Devrimi'dir.

Dil Devrimi dil konusunu, önemi ve gelişme şartları bakımından çok yönlü ve sağlam bir zeminde ele alma ve olgunlaştırma hareketidir.

1928'de Lâtin alfabesinin kabulü, 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin (Türk Dil Kurumu) kuruluşu, bu hareketin önemli halkalarıdır.

Bu devrede Türkçeye devlet eli uzanmış ve Türkçeleşme hareketi devletin desteği ile yürütülmüştür.

- Bu devrede Türkiye Türkçesi, yabancı dil bilgisi şekillerini atmak ve bir ayıklama yapmak yoluna gitmiştir.
- Dil Devrimi ile Türkçede, bir tasfiyecilik hareketi görülür.
- Bilimsellikten uzak, daha çok siyasi anlayışla, sadece Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçeden ayıklanması ile yapılan Türkçeleştirme çalışmaları, tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Bilimsel yollarla yapılan çalışmaların Türkçeye olumlu etkisi günümüzde daha net olarak görülmektedir.

- Fakat bugün Türkiye Türkçesi yeni bir tehlike ile karşı karşıyadır.
- Bu da Batı kökenli kelimelerin kullanılışının gittikçe artmasıdır.
- Özellikle İngilizce kelimeler ve sosyal medyada kullanılan yazım, Günümüz Türkiye Türkçesi için büyük bir sorun oluşturmaktadır.

III-TÜRKLERİN KULLANDIĞI ÖNEMLİ ALFABELER

1) Göktürk Alfabeti (Orhon veya Orhun Alfabeti)

Türklerin ilk yazılı belgeleri bu alfabe ile yazılmış, ilk millî alfabemiz sayılmaktadır.

Bu alfabenin, Türklerin hayvanları üzerine vurdukları damgalardan doğduğu düşünülmektedir.

- Göktürk alfabesinde 4'ü ünlü, 34'ü ünsüz olmak üzere 38 harf bulunmaktadır.
- Bu yazı sağdan sola, yukarıdan aşağıya doğru bitleştirilmeden yazılır.
- Bu alfabe, Türkler tarafından V-IX. yüzyıllarda kullanılmıştır.

○ 2) Uygur Alfabeti

Soğd alfabesinin bir türevidir. Türkler, Uygur alfabesini 9-15. yüzyıllarda kullanmışlardır.

- 18 harfli alfabenin üçü ünlü, on beşi ünsüz harften oluşmaktadır . Yazı sağdan sola doğru yazılmaktadır.
- Karahanlı Türkçesi ile yazılmış Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakâyık gibi eserlerin Arap alfabesiyle yazılan nüshalarının yanında, Uygur alfabesiyle yazılan nüshaları da bulunmaktadır.

3) Arap Alfabetesi

Türkler, 28 harfli olan alfabeyi en uzun süre kullanmıştır.

- Türkler bu alfabeye 5 harf ekleyerek alfabenin harf sayısını 33'e çıkarmışlardır. Bu alfabede yazı sağdan sola doğru yazılır.
- Arap harfli Türk alfabesiyle yazılmış birçok eser vardır. Bu eserler, Türk dili ve edebiyatı açısından önemli eserlerdir.
- Altay Türkleri, Yakutlar, Çuvaşlar ile Karaylar (Karaimler), Gagavuzlar ve Karamanlılar gibi Türk toplulukları dışındaki bütün Türk boyları, IX-XX. yüzyıllarda Arap alfabesini kullanmışlardır.

4) Latin Alfabeti

- Latin alfabesi, Türkler tarafından 20. yüzyılın ilk çeyreğinde kullanılmaya başlanmıştır.
- Latin kökenli Türk alfabesi, Türkiye Cumhuriyeti tarafından Latin harfleri esas alınarak 1 Kasım 1928 tarihinde resmî olarak kabul edilmiştir.
- Bizim kullandığımız bu alfabede, yazı dilinde 8 ünlü, 21 ünsüz olmak üzere toplam 29 harf bulunmaktadır.

5) Kiril Alfabeti

Kiril alfabesi, Grek kökenlidir.

1930'lu yıllardan itibaren eski **Sovyet Birliği'nin** değişik bölgelerinde yaşayan Türkler arasında kullanılmaya başlanmıştır.

Bu Türklerin ortak bir Kiril alfabeleri yoktur. Her Türk topluluğunun kendilerine ait Kiril alfabeleri vardır.

KONUyla İLGİLİ SORULAR

1)Aşağıdakilerden hangisi Türkçenin Tarihî Dönemlerinden birincisini oluşturmaktadır?

- a) En Eski Türkçe **b) Altay Dil Birliği** c) İlk Türkçe
d) Eski Türkçe e) Günümüz Türkiye Türkçesi

2)Aşağıdakilerden hangisi Türkçenin ilk yazılı belgeleri sayılmaktadır?

- a)Sekiz Yükmek b)Muhâkemetü'l-Lugâteyn

- c)Nehcü'l-Ferâdis **d)Göktürk Yazıtları** e)Şecere-i Türkî

3) Aşağıdakilerden hangisi Türkçenin ilk sözlüğü ve ilk dil bilgisi kitabı sayılan bir eserdir?

- a)Vekayi **b)Dîvânu Lugâti't-Türk** c)Irk Bitig

- d)Altun Yaruk e)Kutadgu Bilig

4)Aşağıdakilerden hangisi Eski Türkçe Devresi'ne ait değildir?

- a)Vekayi b) Sekiz Yükmek c)Irk Bitig
d)Altun Yaruk e) Orhon Abideleri

5) Aşağıdakilerden hangisi Uygur Türkçesi Dönemi'ne aittir?

- a) Şecere-i Türkî b) Nehcü'l-Ferâdis c) Atabetü'l-Hakâyık

- d)Altun Yaruk e) Orhon Abideleri

6)Aşağıdakilerden hangisi bir siyasetname kitabıdır?

- a)Vekayi b) Kutadgu Bilig c)Irk Bitig
d)Altun Yaruk e) Orhon Abideleri

7) Aşağıdakilerden hangisi “Türk Dillerinin Divanı” anlamına gelen bir eserdir?

- a)Vekayi b)Dîvânu Lugâti't-Türk c)İrk Bitig
d)Altun Yaruk e)Kutadgu Bilig

8) Aşağıdakilerden hangisi “Mutluluk Bilgisi” anlamına gelen bir eserdir?

- a)Vekayi b)Dîvânü Lugâti't-Türk c)İrk Bitig
d)Altun Yaruk e)Kutadgu Bilig

9) Aşağıdakilerden hangisi “Cennetlerin Açık Yolu” anlamına gelen bir eserdir?

- a) Nehcü'l-Ferâdis b)Dîvânü Lugâti't-Türk
c)İrk Bitig d)Altun Yaruk e)Kutadgu Bilig

10) Aşağıdakilerden hangisi Türkçenin 11. yüzyılda kullanıldığı coğrafya ve Türk kültürü hakkında bilgi veren bir Türk dil bilimcidir?

- a) Edip Ahmet b) Kerderli Mahmut c) Fuzulî
d) Hoca Ahmet Yesevî e) Kaşgarlı Mahmut

11)Aşağıdakilerden hangisi Kuzey (Kıpçak) Türkçesine ait bir eserdir?

- a) Vekayi b) Kodeks Kumanikus c) Irk Bitig
d) Altun Yaruk e) Kutadgu Bilig

12)Aşağıdakilerden hangisi Doğu (Çağatay) Türkçesine ait bir eserdir?

- a) Kalyanamkara Papamkara Hikâyesi b) Altun Yaruk
c) Dîvânu Lugâti't-Türk d) Irk Bitig
e) Muhâkemetü'l-Lugâteyn

13)Aşağıdakilerden hangisi Batı Türkçesi Lehçe Grubu'nda yer almaz?

- a) Azeri T. b) Türkmen T. c) Gagavuz T.
d) Türkiye T. e) Kazak T.

14)Aşağıdakilerden hangisinde Türkiye Türkçesinin tarihî devirleri sırasıyla verilmiştir?

a)Eski Anadolu Türkçesi-Osmanlı T.-Günümüz Türkiye T.

b)Günümüz Türkiye Türkçesi- Eski Anadolu T.-Osmanlı T.

c)Osmanlı Türkçesi-Günümüz Türkiye T.-Eski Anadolu T.

d) Eski Anadolu Türkçesi-Günümüz Türkiye T.-Osmanlı T.

e)Eski Türkçe Türkçesi-Günümüz Türkiye T.-Osmanlı T.

15)Aşağıdakilerden hangisi Türklerin Kullandığı alfabelerden biri değildir?

a) Göktürk b) Uygur c) Japon d) Arap e) Kiril

1B,2D,3B,4A,5D,6B,7B,8E,9A,10E,11B,12E,13E,14A,15C

YARARLANILAN VE TAVSİYE EDİLEN KAYNAKLAR

1. Hatiboğlu, Vecihe (1981), **Ölümsüz Atatürk ve Dil Devrimi**, 2. baskı, Ankara, TDK Yayınları.
2. Kavcar, Cahit (1982), **Edebiyat ve Eğitim**, Ankara, AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
3. Özdemir, Emin (1969), **Dil Devrimimiz**, 2. baskı, Ankara, TDK Yayınları.
4. Canpolat, Mustafa (1979), **Türkiye’de Yazı Devrimi Girişimleri**, (Türk Dil Kurumu’nca yayınlanan Yazı Devrimi adlı kitapta yer alan konuşma).
5. Kongar, Emre, **Yazı Devrimi’nin Gerçek Anlamı**, (Yazı Devrimi adlı kitapta yer alan konuşma).

6. Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, ***Yazı Devriminden Dil Devrimine*** (Yazı Devrimi adlı kitapta yayınlanan konuşma).
7. Levent, Agâh Sırrı (1960), ***Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri***, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
8. Ateş, Kemal (2011), ***Türk Dili***, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
9. www. AÖF, Türk Dili I Ders Notları.
10. Korkmaz, Zeynep ve Diğerleri (2003), Yükseköğretim Öğrencileri İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, Ankara, Yargı Yayınevi.

11. Yavuz, Kemal ve Diğerleri (1996), Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri, İstanbul, Bayrak Yayınevi.
12. <http://www.turkdili.gen.tr/> Dr.**Ahmet Kayasandık**, Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri - 2013-2016.
13. kbuzem.karabuk.edu.tr/ Türk Dili I.